

SADETTİN ÖZÇELİK, DEDE KORKUT I. CİLT (DRESDEN NÜSHASI- GİRİŞ, NOTLAR 931 S.), II. CİLT (DRESDEN NÜSHASI- METİN, DİZİN 996 S.), TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI, 2016, ANKARA.

Erdoğan BOZ*

Bilim dünyası, 200 yılı aşkın bir süredir Dede Korkut metinleri üzerinde çalışmaktadır. Hem yerli hem yabancı bilim insanlarının yapmış oldukları çalışmalar günümüzde bir kütüphane oluşturacak sayıyı çoktan geçmiştir. Bu anlamda Türkiye’de yapılan son bilimsel yayınlardan biri de Prof. Dr. Sadettin ÖZÇELİK’e aittir.

ÖZÇELİK’in verdiği bilgiye göre -tanıtım ve değerlendirmesini yapacağımız eser- on yıllık bir emeğin ürünüdür. Daha önce 2005 yılında Dresden nüshasının metni, okunuşu ve notlarından oluşan bir yayın (*Dede Korkut Araştırmaları*, Notlar/ Dizin/ Metin, Gazi Kitabevi Yayınları, 2005, Ankara) yapan yazar, Dede Korkut üzerine yaptığı çalışmalarına ara vermeden devam ederek farklı okumalar yapmış ve yeni notlar almıştır. Bir makale yazmak niyetiyle başlayan bu çalışmalar¹ sonuçta iki ciltlik ve iki bin sayfayı bulan hacimli bir esere dönmüştür.

Dede Korkut metni, birçok kez yayımlanmış olmasına rağmen yeni okuma teklifleri sürekli yapılagelmektedir. Bunun, temelde birbirini tetikleyen bir süreç olduğunu kabul etmek gerekiyor çünkü her yeni okuma bir başka okumanın kapısını açabiliyor. ÖZÇELİK’e göre okumalarda hâlâ birçok yanlış ve çözülmesi gereken birçok sorun vardır. Yazar, bu itibarla Dede Korkut metninin dil bilgisel yönden doğru okunması ve anlaşılmasını önceleyerek

* Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, dr.erdoganboz@gmail.com

1 Yazarın Dede Korkut üzerine yapmış olduğu çalışmalar için bk. Kaynaklar s.23-24

yola çıkmış ve bu iki noktaya dikkat çekmiştir. Ona göre Dede Korkut okumalarında iki temel sorun vardır: Bunlardan birincisi metin kaynaklı diğeri ise araştırmacı kaynaklıdır.

ÖZÇELİK'in yaptığı bu çalışmada ağırlıklı olarak Dresden nüshası üzerindeki sorunlara değinilmiş yani yeni okuma teklifleri ve notlar bu nüsha üzerinden verilmiştir. Ancak kimi durumlarda Vatikan nüshasına da müracaat edilmiş ve bu nüshaya dönük okuma teklifleri ve notlar da aktarılmıştır.

I. Cilt -Dresden Nüshası- Giriş ve Notlar

Eserin “Ön Söz” bölümünde çalışmanın seyri hakkında genel bilgiler verilirken “Teşekkür” bölümünde çalışmaya katkı sağlayanlara teşekkür ediliyor. “Kitap Hakkında” bölümü ise bu kitaptan yararlanmak isteyenlere bir rehber gibi, tanıtıcı ve aydınlatıcı bilgiler içeriyor. “Kaynaklar Listesi” bize yazarın yararlandığı kaynaklar hakkında genel bir bilgi verdiği gibi Dede Korkut üzerinde çalışma yapmak isteyenlere de birinci elden temel ve güvenilir eserleri takdim ediyor. “Kısaltmalar”, “İşaretler” ve “Çeviri Yazı Alfabetesi” bölümleri ise teknik olarak bu tür yayınlarda bulunması zorunlu bölümler olarak hem yazar hem de okuyucunun işini kolaylaştırıyor.

“Giriş” bölümünden önce, çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran “Dresden Yazması Yayınlarının Sayfa (-Satır) Tablosu” hazırlanmıştır. Bu tabloda Dresden nüshası üzerinde yapılmış önceki çalışmaların (ERGİN, GÖKYAY ve TEZCAN) sayfa ve satır numaraları verilmiş, böylece sayfaların veya metnin ERGİN, GÖKYAY, TEZCAN ve ÖZÇELİK yayınları üzerinden denetlenmesi için büyük kolaylık sağlanmıştır.

“Giriş” bölümü, yazarın Dede Korkut üzerine yapılan önemli dil bilimsel çalışmalara ilişkin toparlayıcı bir bilgi aktarmasından sonra toplam altı ana başlıktan oluşuyor. Bunlardan **birincisi** “Yazma Eserlerin Okunma Sorunları”. Bu başlık altında Dede Korkut örneğinden yola çıkılarak yazma eser okuyacak olan araştırmacılara genel bir yöntem bilgisi verilmekte ve böylelikle yazmaların daha doğru okunmasına katkı sağlanmakta.

İkincisi “Dede Korkut Metinlerinin Okunma Sorunları”. Yazar bunun sebeplerini özetle şöyle sıralar: Vatikan nüshasının eksik olması ve metinlerde hareke işaretinin kullanılmamış olması; Dede Korkut metinlerindeki ağız özellikleri; Türkçeleştirilmiş alınma kelimeler ve başka eserlerde rastlanmayan eskicil kelimeler; yazıcı ve anlatıcılardan kaynaklanan sorunlar; önceki araştırmacıların etkisi altında kalma; araştırmacıların Dede Korkut metinlerindeki sorunların çözümünde bizzat bu metinleri kullanmayı ihmal etmeleri; teklif edilen anlamlar için bağlamın gözden kaçırılması vd.

Üçüncüsü “Dede Korkut Nüshaları Hakkında Tespitler”. Bu başlıkta yazar Dede Korkut üzerine yapılmış bilimsel çalışmalardaki nüshalar ve nüshaların okunma sorunları ile ilgili görüşleri özetleyerek kendi düşüncelerini delille-riyle ortaya koyar. Bu bölümde ayrıca Dresden ve Vatikan nüshalarının ortak bir nüshaya dayandığı ancak anlatıcı veya yazıcıların metinleri nasıl değiştirdikleri üzerinde durur.

Dördüncüsü “Dresden Nüshasının Sözlü Dil Özellikleri”. Bu başlığın altında on bir alt başlıkta dil incelemesi açısından değerli bilgiler sunulur. Tamamada ve cümlede öğelerin yer değiştirmesi, metin yazımında eksiklikler ve alınma kelimelerin Türkçeleşmesi gibi başlıklar dikkat çekicidir.

Beşincisi “Dresden Nüshasının Önemli Yazım Özellikleri”. Burada en dikkat çekici konular; a edatının yazımı, a/e ünlülerinin yazımında dikkat çekici örnekler, iki veya üç şekilde yazılmış kelimeler, bitişik yazılmış kelimeler ve Dresden nüshasının harekeli bir nüshaya dayandığını düşündüren örnekler.

Altıncısı “Dresden Nüshasının Yazım Yanlışları” başlığında ise dikkat çekici bilgiler var. Burada anlatılanlar aslında ayrıntılı olarak hazırlanacak çevri yazı çalışmaları için örnek bir çalışma niteliğini taşıyor. Yazım yanlışlarının kavramsallaştırılarak tasnif edilmesi çok önemli. Yazar tespit ettiği bu yanlışlar için Dresden nüshasının *illet haritası* terimini kullanıyor. Söz konusu illet haritası, yanlışların tespitinde ve yanılığa yol açacak örneklerin ayıklanmasında çok faydalı olmuştur. Buradaki alt başlıklar şöyle sıralanabilir: Göz takılmasıyla ilgili yanlışlar, birbiri yerine yazılmış harfler, yer değiştirmiş harfler, art arda gelen iki kelimedeki ek(ler)in yer değiştirmesi, yazım eksikleri, yazım fazlalıkları, birbiri yerine yazılmış kelimeler ve birden fazla yazım yanlışları bulunan kelimeler.

Birinci cildin elbette en hacimli ve en çok emek harcanmış ve dil incelemeleri açısından en değerli bölümü “Notlar” bölümüdür. Bu bölümde Dresden nüshası esas alınmakla beraber gerekli görüldükçe Vatikan nüshasından teklifleri destekleyecek tanıklar alınmıştır. Yazar notlarını yedi alt başlıkta topluyor:

Yanlış okunmuş, yanlış anlaşılmiş kısımlar üzerine notlar

Okunmamış kısımlar üzerine notlar

Anlam ve aktarma ile ilgili notlar

Metinde yanlış yazılmış kısımların tamiri için notlar

Yazılmamış veya fazladan yazılmış kısımlar üzerine teklifler

Dede Korkut’la ilgili istatistiğe dayalı bazı tespitler

Bazı gramer yapıları üzerine dikkat çekilen noktalar

I. Ciltteki Notlardan Birkaçına Bakabiliriz.

Ör. **Drs.22a.13** numaralı notta yazar, ERGİN ve GÖKYAY'ın **yundum** olarak okuduğu kelimeyi **yu(yı)ndum** biçiminde okumuş ve bunu da gerekçelendirmiştir. ÖZÇELİK'e göre kelime hakkında TEKİN'in kısa bir notu vardır ve o da **yuyındum** şeklinde okumaktadır ancak buna ilaveten okumayı doğrulayıcı şu kanıtlar da önemlidir:

Kelime, Vat. 85a.13'te **yuyındum** okunacak şekilde yazılmıştır.

Kelime, *Tarama Sözlüğü*'nde **yuyundu** şeklinde işlenmiş ve verilen altıncı anlam buradaki anlamla uyusmaktadır.

Kelime, Dresden nüshasında **yund** biçiminde “kısırak” anlamıyla altı yerde geçer ve **y-n-d-m** biçiminde yazılmış kelime **yund** olarak okunamaz. Yazara göre yazımda bir eksiklik olmalı ve kelime **y-y-n-d-m** şeklinde yazılmış olmalıdır.

Dresden yazıcısı, başka kelimelerde de **ye**'yi atlamış, yazmamıştır.

Ör. **Drs.65b2-3 (ME 127.2-3)** numaralı notta yazar, **itüñi ulıtma-, çetü-güñi mavlatma**-deyimlerine “rahatsız etmek, rahat vermemek” anlamlarını verir.

“**itüñi ulıtmayan, çetü-güñi mavlatmayan** alpanlar başı Kazan oğlancuğı ile serhoş olup yaturlar.”

Yazara göre TEZCAN, deymi benzer şekilde anlamlandırır ve bunu *Yazıcıoğlu Oğuznamesi*'nden iki metin sunarak karşılaştırır. ÖZÇELİK, TEZCAN'ın bu açıklamalarını doğru bulur ve *Kazan'ın Tutsak Olduğu Boy*'da kâfirler Kazan'dan kendilerini övmesini ve yüceltmesini isterler. Kazan ise onlara bir soylama ile cevap verir ve kâfirlere rahat vermeyeceğini *önce hayvanlarının özgürlüklerini* kısıtlama sembolleriyle vurgular, daha sonra da açıkça oğlu Oruz ve kardeşi Kara Göne'yi anarak tehdit savunur:

Arkıç kırdı **sizün geyiklerünüz tozurmaya**

...

Taz alaca yunduñi turgurmaya

Ör. **Drs.143a.3 (ME 282.3)** numaralı notta yazar, “Meger sen Han Kazanuñ oğı degülsin” (Ergin 282.3)

“Meger sen Han Kazanuñ oğı degülsin” (Gökyay, 139.18) “Meger sen Han Kazanuñ oğı degülsin?” (Tezcan Drs.143a.3)

okunuşlarını verdikten sonra, ERGİN'in metnin sonuna soru işareti koymadan metnin anlamını soru biçiminde; GÖKYAY'ın ise soru anlamını vermeden düz biçimde; buna karşılık TEZCAN'ın ise soru işareti koyarak ve

soru anlamını vererek aktardığını belirtir. Kendisi de aynı görüşte olduğunu belirtir ve günümüzde kimi ağızlarda bu biçimin kullanılmaya devam ettiğini ve yine Dede Korkut'ta kimi yerlerde (Drs.42.5 vd.) aynı yapının kullanıldığını söyler.

Ör. **Drs.98a.5-12 (ME 192.5-12)** numaralı notta yazar,

1. gāfil olma, qara başuñ qaldur yigit!
2. qara kıyma görklü gözün açgıl yiğit!
3. qarularuñdan ağ ellerün bağlanmadın
4. ağ alnuñ qara yere depilmedin,
5. gāfille görklü başuñ kesilmedin,
6. alca qanuñ yer yüzine dökilmedin,
7. yağı yetdi, düşmen erdi.
8. **(noldı saña) nê yatarsın? qalkgıl (yiğit!)**
9. qap qayalar oynamadın yer obrıldı.
10. qarı begler ölmedin el boşaldı.
11. qarcaşuban oğraşuban tağdan endi.
12. yaşanuban üzerüne yağı yetdi.
13. yatacaq yerini bulduñ yurt mı bulduñ.
14. noldı saña **(nê yatarsın? qalkgıl, yiğit!)** deyü çağırdı.

Yukarıdaki soylama *Kan Turalı Boyu*'nda geçer ve Selcan Hatun'a aittir. Bu soylamanın yazılışı veya söylenişi sırasında karışıklık ve eksiklikler olmuş. Yazar, paralelliklerden istifade ederek yukarıda koyu renkle işaretlenmiş yerlerde düzeltmeler yapmıştır.

Yazar "Notlar" bölümünü yazarken en çok ERGİN, GÖKYAY ve TEZCAN yayınlarını kullanmış, yer yer konuyla ilgili makale, bildiri ve diğer yayınlardan istifade etmiştir. Notların ardına notlar dizini konulmuş. Eserden faydalanmak isteyen araştırmacılar için çok değerli olan bu bölüm iki başlıktan oluşuyor. Birinci başlıkta *sayfa ve satır sırasına göre notlar dizini* bulunmakta.

Ör. **4a.4:** yöririken yörügen.

4a.7:[bitince].

4b.4: dünin: geceleyin.

İkinci başlıkta ise *alfabe sırasına göre notlar dizini* vardır. Notlara verilen başlıklar alfabetik olarak dizilmiş, bu sefer referans numaraları sona eklenmiştir.

Ör. ağır ulu (ağır adlu). **Drs.54.a.7.**

agrıl- (<ağır-ıl-): (borazan) çalınmak, öttürölmek. **Drs.137b.2.** arkuru:
1.karşı(da), 2.çapraz. **Drs. 11b.7.**

Yaklaşık 735 sayfa tutan “Notlar” bölümünde her bir not için başlık verilmiştir. Bu başlıklar koyu harflerle yazılmış ve önce Dresden nüshasındaki yaprak numarası ve yaprak yüzü, satır numarası verilmiştir. Bundan sonra ERGİN yayınındaki referans verilmiş ve ardından not yazılmaya vesile olan sözcük veya diğerleri buraya alınmıştır: *Ör. Drs. 3a.5 (ME 3.5) [seni]*.

Bu notların her biri hem Dede Korkut metninin daha iyi anlaşılması için hem çok değerli hem dönemin ses, biçim, söz dizimi ve anlam bilgisine dair sunduğu eşsiz bilgiler açısından büyük katkılar sağlıyor hem de bu tip çalışma yapacaklar için güvenilir bir yöntem bilgisi sunuyor.

II. Cilt -Dresden Nüshası- Metin, Dizin

Bu cildin ilk bölümünü Dresden nüshasının tıpkıbasımı ve çeviri yazılı metninden oluşuyor. Dresden nüshasının 3a-154a arasındaki yaprakları eserin sol tarafında, çeviri yazılı metin ise sağ tarafta verilmiştir. Çeviri yazılı metnin hemen başında önce Dresden nüshasının referansı koyu harflerle yazılmış ardından ERGİN ve GÖKYAY yayınlarının referansları ilave edilmiştir. Böylelikle okuyucunun birden çok çeviri yazı metnini daha kolay karşılaştırmasına imkân sağlanmıştır. Metinde her satır için sırayla numara verilmiş ve noktalama işaretleri kullanılmıştır. Satırlar için verilen numaraların bundan sonraki yayında tıpkıbasım için de verilmesi takip açısından okuyucuya büyük kolaylık sağlayacaktır. Bunun yanında büyük harf yazımına da yer verilmiştir.

Ör. **Drs.3b**, ME3, OŞĞİ.18

- (1) kimse ölmez. Ölen âdem dirilmez, çıhan cân gerü gelmez. Bir yigidün
- (2) kara tag yumrısınca mâlı olsa yıgar derer talep eyler, nasibinden
- (3) artuğın yeye bilmez.

Metinde eksik olan yerler tamir edilmiş ve köşeli parantez içinde verilmiş ve metindeki anlam bütünlüğünün sağlanması açısından son derece yararlı olmuştur.

Ör. **Drs.4a.** (13) atanuğ sirri-dür, iki gözünüñ biri-dür. Devletlü ogul [kopsa tırkeşinde tıridür. Devletsüz oğul], **Drs.4b.** (6) çalınca çal[ma]sa yeg, (10) gelen kazâ[y]ı Tanrı savsun, hânım hey!

Çeviri yazılı metinde toplam 1815 dipnot verilerek metne ilişkin çeşitli açıklamalar yapılmıştır.

Vatikan nüshası ile karşılaştırmalar, telmih yapılan *Kur'an-ı Kerim* ayetlerinin Türkçe meali, Ör. “Allah kendini beğenip öğünenleri elbette sevmez” *Kur'an, Nisâ, 4/36; Lokmân, 31/18.*, yazım ile ilgili açıklamalar, metin tamirleri, “Giriş” bölümüne yapılan göndermelerden oluşmaktadır.

İkinci bölümde Dede Korkut metninin günümüz Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. Toplam 156 sayfa tutan bu lehçe içi aktarma çok başarılıdır. Bu aktarmada yazarın titizliği dikkat çeker. Aktarma sırasında Dede Korkut metninin kendine özgü üslubunun kaybolmaması bir anlamda metnin büyüünün bozulmaması için Türkiye Türkleri tarafından az bir gayretle anlaşılabilir kelimeler hiç değiştirilmemiş ve süregelen söyleyiş biçimine müdahale edilmemiştir. Buna karşılık yer yer parantez içinde eskimiş kimi kelimelerin anlamları verilmiştir.

Ör. “Bu dediği Osman neslidir, işte sürüp gidiyor. Ve daha nice buna benzer söz söyledi. Korkut Ata, Oğuz kavminin müşkülünü (sorunlarını) hallederdi.”

...

Dede Korkut söylemiş, görelim hanım ne söylemiş: Ağız açıp över olsam, üstümüzde Tanrı görklü (güzel). Tanrı dostu, din önderi Muhammed görklü.

Muhammedin sağ yanında namaz kılan Ebu Bekir Sıddık görklü.

Üçüncü bölümde ise Dresden nüshasına dayalı olarak hazırlanmış Dede Korkut metninin bağlamsal dizini hazırlanmış ayrıca 15 sayfalık özel adlar dizini de eklenmiştir. Dizinin hemen başında bulunan “Dizin Hakkında Açıklamalar” başlığında yöntem hakkında kısa bir bilgi verilmiş. Buna göre deyimler madde başı yapılmış, -mAK ekli isim fiiller ilgili fiilin altında verilmiş, anlamlar bağlama göre tespit edilmiş, metne eklenmesi teklif edilen kelimeler dizine alınırken metinde fazlalık olduğu belirtilen kelimeler dizinden çıkarılmış; Ör. **düşmen tatar oğlu elümüze** 73a.3, yiğit 76b.3 ve ayrıca metinde anlamında tereddütlü olunan kelimeler için (?) işareti kullanılmış; Ör. **Gün ortaç** güneş (?) 117b.11, 136b.5.

Toplam 215 sayfalık dizin, okuyucuya aradığı kelimeyi buldurmaya ve anlamını öğretmeye en kolay şekilde sağladığı için çok değerlidir. Dizinde madde başlarının anlamları verilirken uzun tanım cümleleri kurulmamış, okuyucunun anlayabileceği en kısa tanımlamalar yapılmıştır. Tanımlamaların neredeyse tamamı madde başlarının Türkiye Türkçesindeki karşılıkları olmuştur. Bu iş hem dizinden yararlanmayı kolaylaştırmış hem de dizinin daha çok yer kaplamasını önlemiştir. Dizinde eş yazımlı ancak farklı anlamlı kelimeler Roman rakamları kullanılarak birbirinden ayrılmıştır; ağca (I) akça, beyaz, ağca

(II) yüksekçe, ulu. Madde başlarında verilen köken bilgisi dikkat çekiyor; Ör. aga (Mo.), âdem (Ar.), bârî (Far.), heç (<Far. hîç).

Bundan başka kimi madde başlarında çapraz gönderme yapılarak eş ve yakın anlamlı kelimeler arasında ilgi kurulmuştur; Ör. baba (bk. ata), baca (bk. pencere), bağla- ezan okumak (bk. mañla-).

Kimi madde başlarında kelimenin geçirdiği ses bilgisel değişiminin verilmesi okuyucu için çok öğretici olmuş; Ör. ele (<öyle), imrahor (Far. <emir-i âhûr).

Madde başı olan isim ve fiillerin almış oldukları işletim ekleri alfabetik olarak dizilmiş ve referans rakamları hemen yanına verilmiştir. Bu işlem her bir anlam için ayrı ayrı yapılmıştır.

bırak- 1. bırakmak b.-ayın 69b.2

b.-dı 48b.10...

terk etmek b.-ur 138b.7

2. koymak, asmak b. -dı 114b.6...

Bu hacimli eseri on yıl boyunca gece gündüz demeden çalışarak ortaya koyan ve bilim âleminin istifadesine sunan Hocamı kutlar, başarısının daim olmasını ve daha nice büyük eserlere imza atmasını dilerim.